

УДК 330.342.2

В.В. БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ, доктор економічних наук, доцент,
професор Національної металургійної академії України

НОВА ЕКОНОМІКА: ВИКЛИКИ ТА ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розкрито специфіку функціонування нової економіки в умовах становлення та розвитку індустріального суспільства. Запропоновано алгоритм функціонування нової економіки, виокремлено основні фази у розвитку окремої новоекономічної ризосомної коаліції та показано їх головні особливості. Обґрунтовано рекурентний характер руху нової економіки. Доведено, що узгодження технічного дизайну є процедурою, що актуалізується лише при переході нової економіки до етапу функціонування в умовах індустріального суспільства.

Ключові слова: нова економіка, індустріальне суспільство, ризосома, функціонування, інновації.

Постановка проблеми. Первинне становлення нової економіки як самостійного феномену відбувалося ще в умовах домінування натурального господарства та на світанку формування простого товарного виробництва. Втім нова економіка доіндустріального типу, що набувала оявлення у ті часи, залишалася досить нетривкою. Неекономічний ландшафт мав надзвичайно плаский характер, а сама нова економіка із статусом другорядності опинялася на периферії старої. Лише з розвитком товарного виробництва нова економіка поступово втратила свою підпорядкованість старій економіці, стала менш вразливою до зовнішнього тиску. Саме з переходом до індустріального суспільства збігається початок функціонування нової економіки як відносно самостійної складової економічно-неекономічної цілісності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування інноваційної економіки, особливості технологічних, ресурсних, маркетингових викликів в умовах становлення індустріального суспільства опинялись у центрі уваги значного кола знаних дослідників. Це, зокрема, розробки А. Абрамеші-

на, Дж. Аттербека, Р. Барраса, О. Голіченка, Х. Клодта, Й. Крістіансена, К. Маркса та багатьох інших відомих науковців. Водночас питання щодо визначення конкретного алгоритму функціонування нової економіки в умовах індустріалізму, розкриття особливостей та фаз її розвитку й досі не набули належного відображення у науковій літературі.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування нової економіки в умовах становлення індустріального суспільства, розкриття основних шляхів послаблення гостроти викликів, на які наражається нова економіка в процесі свого функціонування.

Результати досліджень. Піонерні технологічні модернізації в умовах становлення товарного виробництва за відсутності належного рівня кваліфікації робітників, зайнятих на підприємствах-інноваторах, та недостатньої підтримки з боку продуктивних модернізацій були приречені на невдачу. Першими вдалими, сприйнятими суспільством будуть зміни саме в споживчих якостях товарів, хоч їх значущість, може, й буде досить сумнівною. Тільки після цього з'являться можливості для технологічних (процесових

інновацій). В умовах доіндустріального суспільства консумаційне оновлення має випереджати технологічне. Подібна ситуація виникає й пізніше, в умовах становлення індустріального суспільства.

Дійсно, логіка розвитку процесу залишається незмінною, проте значні пертурбації чекають на конкретний механізм функціонування вже існуючої та сформованої субцілісності нової економіки за нових обставин промислового перевороту та посилення ролі індустріального виробництва. У певному розумінні окремі сторони подій, що відбуваються на вістрі економічних перетворень, описує запропонована Дж. Аттербеком модель динаміки продуктивних та процесових інновацій [6]. Алгоритм функціонування нової економіки, наведений на рис. 1, передба-

чає циклічне повторення трьох фаз у розвитку окремої ризосомної коаліції, які визначають специфіку пульсацій її коливального руху: 1) переважання змін у споживчих властивостях блага; 2) домінанті змін у технології виробництва блага; 3) щодо збалансованих змін у споживчих властивостях і технології виробництва блага.

Завершення однієї фази рекурентно викликає початок наступної, обумовлюючи функціонування нової економіки як субмножини, що самооновлюється, перегруповується та відроджується не як конгломерат окремих фрагментів, а як оновлена автопоетична цілісність утворень ризомного характеру. На першій фазі (послідовність блоків 2, 3, 4 на рис. 1) в одній з галузей прискорено зростає обсяг продуктивних інновацій, створюються все нові й

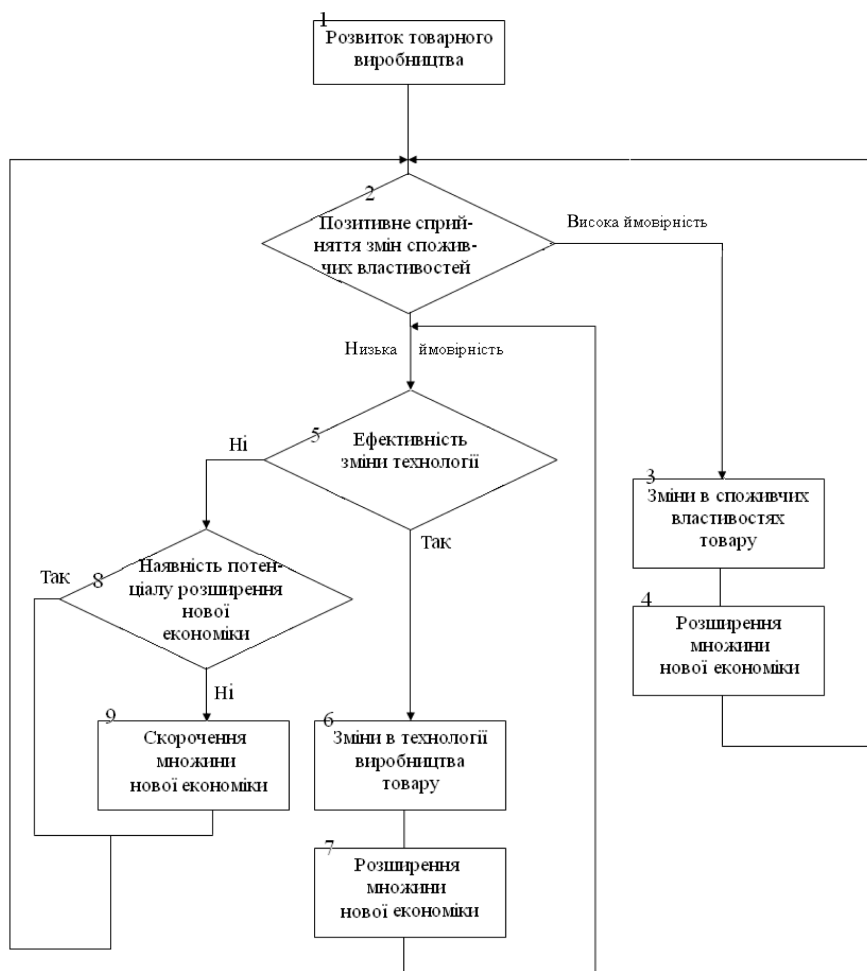

Рис. 1. Алгоритм функціонування нової економіки

нові інваріанти базових благ, генеруються нові товари з унікальними властивостями. Втім розвиток таких процесів не суперечить одночасному впровадженню й процесових інновацій, хоч темп їх зростання буде значно поступатися темпу продуктивних.

Слід зазначити, що процедура визначення рівня ймовірності позитивного сприйняття споживачем зміни властивостей блага як високого або низького не має тригерного характеру. Вона є когерентною та передбачає можливість коригування безпосереднього числового наповнення критерію високої чи низької ймовірності в блоці (2) відповідно до конкретної ситуації, що склалась на ринку певного блага. Протягом першої фази площина консумаційного вибору стрімко розширюється, він стає більш поліальтернативним, а споживач, експериментуючи з новими благами, отримує можливість підвищити сукупну корисність свого споживчого набору. Проте надзвичайне різноманіття благ є тимчасовим. Поступово, з одного боку, об'єктивні процеси централізації та концентрації капіталу, а з іншого – бажання виробників мінімізувати свої витрати приведуть до появи «домінуючого дизайну». Його поява означає припинення бурхливого збільшення продуктивних інновацій. Момент формування «домінуючого дизайну» стає поворотною точкою до другої фази розвитку. Подібне формування може відбуватися за різними сценаріями, а сам «домінуючий дизайн» не має чітко визначених критеріїв та може набувати досить відмінного вигляду, залежно від конкретної просторово-хронологічної топології його появи.

Досягнення домінування певного технологічного дизайну означатиме виявлення виробниками найбільш ефективної технології виробництва певної групи конкуруючих товарів. Виробники вимушено доходять загального консенсусу щодо інгредієнтного змісту продуктів, специфікацій їх складових. Як наслідок, з технологічної точки зору споживач отримуватиме майже ідентичні товари від різних виробників. Можливість досягнення тако-

го стану в умовах зародження та становлення нової економіки видається досить примарною. Застосування єдиної для всіх технології виробництва передбачає відносно вільний рух технологічних здобутків між самостійно функціонуючими продуцентами. Зрозуміло, що такий рух матиме перепони, значні часові лаги тощо, проте він буде відбуватись, оскільки в основі різних застосовуваних технологій лежить єдина наукова база.

Піонерні технологічні розробки різних виробників можуть мати величезні розбіжності, але прямування шляхом конвергенції забезпечить зняття цих відмінностей та застосування єдиної для всіх чи, щонайменше, досить маловаріативної технології. В умовах становлення нової економіки доіндустріального типу таких можливостей ще не існувало. Спільна наукова база технологій була практично відсутня. Технологічні розробки мали чітко виражений прикладний характер, спираючись на інтуїтивні знання та емпіричний досвід. Технологія часом була нерозривно пов'язана з місцевими традиціями, забобонами і табу. Яскравим прикладом цього є поширене у стародавні часи в окремих регіонах Малої Азії та Північної Європи загартування зброї в людській крові або читання специфічних наговорів у ковальській справі. Незважаючи на досить екзотичний вигляд, вони були досить дієвими та знаходять адекватне обґрунтування з позицій сучасної науки. Специфіка цехових традицій передавання змісту, нюансів технології від майстра до учня, як процесу втаємничення його в секрет ремісничого мистецтва, створювала майже непереборні бар'єри для розповсюдження технологій, стаючи на заваді формуванню спільного технологічного дизайну.

Перехід до стану домінування певного технічного дизайну означає досягнення виробниками згоди щодо технічних характеристик продукту. Це дасть можливість споживачеві задовольняти певну потребу аналогічною продукцією від будь-якого виробника, не побоюючись погіршення внаслідок цього споживчих властивостей. Насправді необхідність по-

яви такого дизайну набуває важливості лише за умов споживання комплементарних благ.

Уніфікація частини технічних властивостей благ дозволяє споживачу підійти з певною байдужістю до вибору конкретних складових пари (чи групи) комплементарних благ. Наприклад, з технічної точки зору він буде в змозі індивідуально поєднувати комплект з вилки та розетки від будь-яких виробників. Втім для значної кількості благ необхідність такої уніфікації виглядає дещо сумнівною, а для часів становлення нової економіки вона виглядає цілком недоцільною. Актуальною процедура узгодження технічного дизайну стає лише в період вже самостійного функціонування нової економіки в умовах індустріального суспільства, набуваючи особливої нагальності в сучасні часи переходу неоекономіки на траєкторію прискореного розвитку.

Набуття домінантного становища єдиним естетичним дизайном означає обрання виробниками спільного підходу до зовнішнього вигляду споживчого блага. З точки зору споживача, пропозиція усіх товаровиробників буде представлена майже однорідними товарами. З одного боку, таке узгодження пов'язане з існуванням у споживачів певного стереотипу щодо того, як має виглядати певний товар та які він повинен мати споживчі характеристики, а з іншого – формування таких стереотипів може бути штучним.

Суб'єктивне припущення, що товар має асоціюватися з переліком конкретних споживчих властивостей, через певний час приводить до об'єктивної фіксації такої асоціації. У подальшому ж традиції споживання минулих поколінь будуть визначати консумаційний вибір їх наступників [2, с.119]. Отже, зараз виробники змушені виготовляти товари з різним естетичним дизайном залежно від того, на який ринок вони будуть спрямовані. Так, європейські та американські споживачі віддають категоричну перевагу ручним будівельним інструментам із матовим покриттям, а азійські – із блискучим. Як наслідок, для багатьох товарів і

товарних груп загальний естетичний дизайн не утворюється, він набуває локальних форм як у просторовому, так і в часовому вимірах. Ще менш певною та однозначною ситуація була в часи зародження та становлення нової економіки, коли замість єдиного естетичного дизайну існував цілий їх спектр.

На другій фазі розвитку (послідовність блоків 5, 6, 7 на рис. 1) стрімке зростання благ з відмінними властивостями значно загальмовується. Дійсно, значну частину цих начебто нових, відмінних товарів можна цілком включити до орбіти узвичаєного базового чи нового базового товарів. Вони виступають як їх девіації, а не самостійні товари, а отже, у величезній своїй кількості не стають надбанням нової економіки. Набуття усталеності у статусі необлага одного чи групи товарів, включення їх у нову конфігурацію споживчих наборів ставить під знак питання необхідність нових продуктивних модернізацій. Як в умовах становлення, так і в умовах функціонування нової економіки індустріального типу, діяло правило: «Не здійснюй інновацій доти, доки не будеш змушений це зробити» [4, с. 2]. Тільки сучасна нова економіка, що перейшла на траєкторію авангардного розвитку, вимагає його переформулювання у новий імператив: «Інновації або загибель». Тож потенціал зростання консумаційної привабливості певних товарів в очах споживачів майже вичерпано, корисніший люфт між існуючими та бажаними благами стає надто мізерним для подальшої активної експериментальної діяльності виробників щодо створення цих «ідеальних» на поточний момент благ. Незважаючи на це, така діяльність не припиниться, проте її потужність іде на спад.

Виробники, не маючи можливості розширити обсяг збуту за рахунок пропозиції благ із новими споживчими властивостями, змушені перенести фокус конкурентної боротьби з продуктової сфери в технологічну. Дійсно, не тільки припинення зростання, а навіть його загальмування для товаровиробників матиме катастрофічні наслідки. У найближ-

чий перспективі фіксація обсягу попиту не обов'язково негативно позначиться на основних показниках діяльності підприємства. Зрозуміло, виникнуть проблеми щодо ефективного використання виробничих потужностей, що вводились в експлуатацію відповідно до очікуваних темпів зростання обсягів випуску, повернення ймовірних запозичень, що залучались у надії на позитивну динаміку на споживчих ринках тощо. Посилиться актуальність питання незбалансованості попиту та пропозиції, в умовах значного погіршення компенсаційних можливостей реалізації надлишку товарів, як товарів з «квазіунікальними» споживчими властивостями, більш зримими стануть наслідки політики продуктового псевдорозширення виробництва.

Проте більш вагомі негативні наслідки чекають на виробників дещо пізніше, економічна рецесія відбудеться з певним лагом. Модель Самуельсона-Гікса недвозначно постулює, що подальший розвиток подій буде мати досить негативне забарвлення. Загальмування чи припинення зростання обсягу попиту на товари кінцевого попиту результує в скорочення обсягу інвестицій, що, у свою чергу, призведе до подальшого зменшення обсягів виробництва, доходів та споживчих видатків, мультиплікативно погіршуючи економічний стан як виробників, так і споживачів їхньої продукції. Втім потужна економічна рецесія матиме й позитивні наслідки. Відбуваючись у супроводі значного посилення конкуренції між акторами-продуцентами в боротьбі за існування, втрати бачення ними перспектив подальшого вдосконалення наявних благ, вона ставить виробників на грань виживання, вимагаючи не пасивного пристосування до нових умов господарської діяльності, а кардинальних змін. Саме створення ситуації «на краю хаосу», коли малі флуктуації здатні ініціювати фазовий перехід, скинути систему в інший стан, задати інший хід процесу морфогенезу» [1, с. 187], стає передумовою перекристалізації зусиль, формування дещо іншої, більш складної системи, радикальної перебудови зв'язки технологія виробництва – споживчі якості товару.

Лише досягнення цієї грані хаосу [5, с. 29] надасть виробникам необхідних сил для застосування інших джерел зростання нової економіки, що врешті-решт отримує явний прояв у переході до нової стратегії зростання виробництва. Імперативом виживання стане спрямування накопичених продуцентами протягом відносно комфортного періоду масового впровадження продуктивних інновацій ресурсів на технологічне оновлення. Як наслідок, замість калейдоскопа змін у споживчих якостях товарів придуть менш різноманітні зміни в технології виробництва.

Наукові знання, що дозволяють опанувати ці технології, могли з'явитися досить давно, але лише виклик «краю хаосу» змусить виробників розпочати експерименти з реалізацією їх прикладних аплетів. Так, від винаходу Х. Девіллем алюмінію до початку безпосередньої розробки практичних технологій його застосування пройшло майже сто років. Натомість поодинокі спроби застосувати вже існуючі технології здійснювались і раніше, ще в добу домінування змін у споживчих властивостях благ. Проте такі експерименти із впровадження на підприємстві нових технологій під час фази, що цьому не сприяє, найчастіше залишаються невдалими.

Це не викликає подиву, оскільки, як зазначав К. Маркс, «витрати, яких потребує ведення підприємства, що застосовує вперше нові винаходи, завжди значно більші, аніж витрати більш пізніших підприємств, що виникають на його руїнах, на його кістках» [3, с. 116]. І цим наступникам належить місія як застосувати вже існуючі, так і розширити гаму технологічних розробок за умов переходу нової економіки до руху за іншим вектором. Проте як вектор руху нової економіки є мінливим, так і технологічний прогрес у виробництві окремої групи товарів не є безкінечним. Поступово технологічний потенціал буде вичерпано, очікування ж нових радикальних процесових інновацій буде марним. Відбувається завершення другої фази циклу.

Виробники будуть змушені перейти до третьої фази – збалансованого впровадження змін у споживчих якостях товарів та змін у технології їх виробництва (послідовність блоків 5, 8 → 2, 3, 4 → 2, 5, 6, 7 на рис. 1). Кардинальні покращання товару стають неможливими, перелік їх нових інваріантів, що отримують схвалення споживачів, є досить обмеженим. Аналогічна ситуація спостерігатиметься й щодо можливості покращання технології їх виробництва. Зміни набуватимуть косметичного характеру. Подібний рух відображає модель функціонування нової економіки індустріального типу, яка здобуває

домінуючі позиції в умовах індустріального суспільства.

Висновки. Отже, функціонування нової економіки в умовах становлення та розвитку індустріального суспільства набуває рекурентного характеру: від домінування оновлень у консумаційних атрибутах продуктів до переважання технологічних модернізацій та до збалансованих несиметричних продуктово-процесових змін. Подальші дослідження мають показати, як відбувається еволюція нової економіки в умовах постіндустріального суспільства.

Список використаних джерел

1. Князева Е.Н. Синергетика: Нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – М.: КомКнига, 2007. – 272 с.
2. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Госполитиздат, 1957. – Т. 8. – 705 с.
3. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Госполитиздат, 1961. – Т. 25. – Ч. 1. – 546 с.
4. Christiansen J.A. Building the innovative organization: Management systems that encourage innovation / J.A. Christiansen. – N.-Y.: St. Martin's Press. – 2000. – 357 p.
5. Kauffman S. At Home in the Universe. The Search for Laws of Self-organization and Complexity / S. Kauffman. – N.-Y.: Oxford University Press. – 1995. – 336 p.
6. Utterback J.M. Mastering the dynamics of innovation: How companies can size opportunities in the face of technological change / J.M. Utterback. – Boston: Harvard Business School Press, 1994. – 253 p.

References

1. Knjazeva, E.N., Kurdjumov, S.P. (2007), *Sinergetika: Nelinejnost' vremeni i landshafty kojevoljucii* [Synergetics: Non-linearity of time and landscapes of co-evolution]. Moscow, KomKniga Publ., 272 p.
2. Engels, F., Marx, K. (1957), *Sochinenija* [Works]. Moscow, Gospolitizdat Publ., vol. 8, 705 p.
3. Engels, F., Marx, K. (1961), *Sochinenija* [Works]. Moscow, Gospolitizdat Publ., vol. 25, iss. 1, 546 p.
4. Christiansen, J.A. (2000), *Building the innovative organization: Management systems that encourage innovation*, N.-Y., St. Martin's Press, 357 p.
5. Kauffman, S. (1995), *At Home in the Universe. The Search for Laws of Self-organization and Complexity*, N.-Y., Oxford University Press, 336 p.
6. Utterback, J.M. (1994), *Mastering the dynamics of innovation: How companies can size opportunities in the face of technological change*, Boston, Harvard Business School Press, 253 p.

В статті раскрыта специфика функціонування нової економіки в умовах становлення та розвитку індустріального общества. Предложен алгоритм функціонування нової еко-

номики, выделены основные фазы в развитии отдельной новоэкономической ризосомной коалиции и показаны их основные особенности. Обоснован рекуррентный характер движения новой экономики. Доказано, что согласование технического дизайна является процедурой, получающей актуальность лишь при переходе новой экономики к этапу функционирования в условиях индустриального общества.

Ключевые слова: *новая экономика, индустриальное общество, ризосома, функционирование, инновации.*

In the article the specific of functioning of new economy is exposed in the conditions of becoming and development of industrial society. The algorithm of functioning of new economy is offered, basic phases are distinguished in development of new economy rizosome coalition and they are shown main features. Recurrent character of motion of new economy is reasonable. It is well-proven that a concordance of technical design is procedure actuality in transition a new economy to the stage of functioning in the conditions of industrial society.

Key words: *new economy, industrial society, rizosoma, functioning, innovations.*

Одержано 23.01.2015.